

Анна Євпак,
студентка 3 курсу ІФЖ

Науковий керівник:
В. О. Єршов,
доктор філологічних наук, професор

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ АНТОНА МИХАЙЛОВИЧА ЛІСОВСЬКОГО: ПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕЗІЙ

Стаття присвячена аналізу науковій та художній творчості А. М. Лісовського. Увага зосереджена на подіях з особистого життя та власному досвіді поета, звідки взято основну проблематику творів, творчому шляху та здобутках педагога-новатора, який посідає почесне місце серед провідних науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка та України в цілому.

Антон Михайлович Лісовський – відомий широкому загалу представників методичної науки з лінгвістики та літературознавства, глибокий вчений-дослідник художнього слова та художнього тексту, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства ЖДУ ім. І. Франка. Він активно і самовіддано сприяв творчому та науковому зростанню не одного покоління учнів та студентів-філологів, які з вдячністю згадують свого вчителя та духовного наставника. А. М. Лісовський – талановитіший поет, тонкий лірик та вишуканий митець художнього слова.

Антон Михайлович народився 1 квітня 1934 року в селі Клітня, Малинського району Житомирської області в учительській родині. Мати, Софія Генрихівна – займалася господарством, батько – Михайло Михайлович – закінчивши Київський педагогічний інститут ім. Горького, нині Український національний університет ім. М. П. Драгоманова, та Київський польський інститут, все життя працював учителем. Дитячі роки Антона Михайловича легкими й щасливими не назвеш, матеріально вижити було вкрай важко. Деякий час сім'я проживала у Гомельській області Білорусії, в Україну повернулася в 1939 р. Під час війни місцем проживання родини Лісовських було село Любарка Народичського району, мати одна виховувала четверо дітей, батько перебував на фронті, служив у Першій Польській армії, мав ряд радянських урядових нагород, а також польський орден «Krzyż Zasługi», закінчив війну у Берліні.

Перші творчі спроби майбутнього митця художнього слова відносяться до дитячих років і формувалися під впливом дитячих книжок Н. Забіли, О. Копиленка, М. Трубляні, А. Гайдара, К. Чуковського та багатьох інших, яких сьогодні важко вже виокремити з закутків юнацької пам'яті.

У 1951 р. Антон Михайлович успішно закінчив середню школу в селі

© Євпак А., Єршов В.

Надашки Малинського району, до того ж року відноситься й початок викладацької діяльності. Два роки навчався на заочному відділенні філологічного факультету Київського педагогічного інституту імені Максима Горького, яке було перервано трьохлітню армійською службою (1954 – 1957), яку проходив у Білоруському військовому окрузі у місті Гродно. Ще під час вчителювання почав друкувати свої вірші у районній газеті, активно сприяв розвитку поетичної образності школярів – керував шкільним літературним гуртком, видав учнівський рукописний літературний журнал. Поезії молодого солдата друкували армійські окружні й центральні газети, серед яких «Советский воин», «Во славу Родины», «Красная звезда».

Після демобілізації Антон Михайлович повернувся на рідну вчительську роботу в Народицький район, поновивши заочне навчання на філологічному факультеті за спеціальністю «Російська мова та література» Київського педагогічного інституту, який закінчив з відзнакою у 1960 р. Працюючи у школі він обіймав посади вчителя-словесника російської та української мови та літератури, викладав німецьку мову у селах Любарка та Рутвянка Народицького району, був завучем, директором Новорадчанської середньої школи, інспектором шкіл, завідувачем Народицького райметодкабінету. Однак, муза ніколи не покидала Антона Михайловича. Його твори охоче друкували районні газети – овруцька «Зорі» та народицька «Жовтневі зорі». Особливо цікавою для Антона Михайловича була робота на посаді інспектора райвно та завідуючого районним методичним кабінетом. Тоді в народницькій районній газеті систематично виходила сторінка «Пульс школи», де регулярно друкувались матеріали з освітньої проблематики, інформації про значущі події шкільного життя, з обміну досвідом, нариси про відомих освітян [11]. Журнал Міністерства освіти СРСР «Народное образование» писав: «На посаді завідуючого методкабінетом Антон Михайлович проявив себе як хороший методист, що вміло і глибоко вивчає кращий педагогічний досвід і допомагає вчителям та керівникам шкіл району в удосконаленні навчально-виховного процесу» [14, с. 32].

У 1981 р. у А. М. Лісовський відбулась значуща подія. На засіданні спеціалізованої вченої ради Московського педагогічного інституту ім. Леніна він блискуче захищає кандидатську дисертацію на тему «Вивчення ліричної поезії у старших класах української школи на уроках української та російської літератури». Досвід та знання вчителя-практика та глибокого науковця були затребуваними. У 1982 р. А. М. Лісовський переїжджає у Житомир, де працює на кафедрі російської та зарубіжної літератури, а з 1992-го – на кафедрі дидактичної лінгвістики та літературознавства Житомирського державного педагогічного інституту імені Івана Франка [1, с. 329–331], з яким не розлучається до сьогодні. Уточнимо, що у 1988 р. Антон Михайлович отримав вчене звання доцента. Крім цього, викладача нагороджено орденом «Знак пошани» (1976), медаллю «За доблесну працю» (1970), нагрудним знаком «Відмінник народної освіти» (1969), а

також багатьма почесними грамотами та іншими гоноровими відзнаками.

Антон Михайлович Лісовський у царині високої літератури відомий двома поетичними збірками, хоча у поетичної шухляді митця чекають на видання ще сонм розкішних ліричних рефлексій. Збірка «Роздуми» (Житомир, 1994) та «Осінні мелодії» (Житомир, 2008), урочиста презентація якої відбулася 18 грудня 2008 р. у відділі літератури та мистецтв ЖОУНБ ім. О. Ольжича, названі збірки достатньо яскраво презентують Лісовського-поета. «Дев'ять років розділяє й одночасно об'єднує ті дві книги, ніби два береги. Визначальними особливостями поезій Антона Михайловича є багата строфіка, класичний стиль віршування, розмаїття версифікації вірша, передусім – асоціації. Ці вірші не можна просто прочитати і забути – вони залишаються у пам'яті приємним спогадом, змушуючи замислитися над життям» [15], – писав про свої враження від поезії майстра О. Трохимчук.

Творчість Антона Михайловича насичена живим подихом глибоких відчуттів, вражень та споконвічних переживань за долю батьківщини, раптово накриту жорстоким атомним смерчем Чорнобиля, що стало знаковим репером його пам'яті та назавжди боляче відкарбувалось у серці. Цій проблемі присвячено окремий розділ «Слідами Чорнобиля» у збірці «Осінні мелодії». Вірш «Білокора береза висока...» презентує якби головний концепт не тільки поетичного розділу збірки, але й, здається, всього життя Антона Михайловича. У ліричній замальовці, здається, переплелись всі мислеобрази поетичного діапазону митця: і діти, і школа, і рідна земля, і чорнобильський вітер, з одного боку. З іншого, – це «думи мої, думи»...

Білокора береза висока
Провела біля школи свій вік,
Тут дітей зустрічала щороку,
Проводжала дітей кожен рік.

Та повіяв чорнобильний вітер,
Впав на землю невидимий град.
Попрощались зі школою діти,
Щоб уже не вернутись назад.

Із шкільного не чуються двору
Дорогі, незабутні слова.
Почорніла береза від горя
І стоїть, наче чорна вдова.

Рано лист почина опадати,
Шепчуть віт невеселі уста:
– Поверніться назад, голуб'ята,
Бо без вас ця земля сирота.

Кільцева композиція вірша пов'язана з образом берези, яка для поліщуків була й є символом рідного обійстя. Шкільна береза щороку

проводжала дітей у школу, а тепер шепотом закликає повернутись – болісний образ чорнобильського Полісся. Невипадково символом рідних просторів у А. М. Лісовського стає саме береза, яка в української міфології ототожнювалася з богинею Ладюю, уособлювала світову гармонію, красу і любов, вважалась матір'ю всього сушого. Невипадково біла береза стоїть біля школи як символ чистоти, і є оберегом від злих духів, адже її саджали біля рідної хати, щоб милуватись і захищати садибу. Пригадаймо також, що саме берестяні грамоти були шляхом до письма, освіченості та культури. На прикидці ліричної мініатюри образ трансформується у березу чорну...

Образ чорної берези – дуже рідкий, якщо не сказати – раритетний в української літературі. Щоб глибше відчуті проблематику вірша Антона Михайловича, відчуті контраст образів та настроїв – цікаво співставити його з відомою мініатюрою Ліни Костенко, яка співзвучна авторові у рефлексіях пейзажного простору:

Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, кошлаті поторочі,
літопис тиші пишуть у траві.
Дубовий Нестор дивиться крізь пальці
на білі вальси радісних беріз. <...>

Якщо часопростір вірша Л. Костенко напоєний спокоєм, відпочинком та любов'ю, «білим вальсом радісних беріз», то А. Лісовського – трагічним відчуття кинутої землі, хворобливістю та неспокоєм, «Почорніла береза від горя І стоїть, наче чорна вдова». Здається, що берези Л. Костенко – молоді дівчинки, що вальсують у випускному танку, а в А. Лісовського – наче чорна вдова на родинному погребіщі. Якщо у Л. Костенка земля п'є з радістю дощ, то у А. Лісовського – те, що випадає з неба на землю, – смерть несущий град. Ці дві ліричні замальовки – наче дві картинки одного й того ж простору, який поділений на біле – чорне трагедією 26 квітня 1986 року.

Якщо ж говорити правду, то все ж-таки головною працею життя Антона Михайловича була й є методична наука, вивчення способів і засобів донесення до учнів багатства української та зарубіжної літератури. Свого часу важливим та вкрай затребуваною подією методичних очікувань став вихід з друку ґрунтового посібника «Изучение лирики в школе» [4], який, якщо наслідувати педагогічне кредо Антона Михайловича, найбільш повно відображає особливості вивчення художньої сутності літератури та витоки її естетичної природи. У 1995 році у київському видавництві ІСДО був виданий методичний посібник для вчителів і студентів філологічного факультету «Деякі проблеми шкільної літературної освіти» [7], який по суті одним з першим в Україні поставив і вказав шляхи розвитку вже не тільки фахової-філологічної, а конкретно літературної освіти майбутніх вчителів. Це була досить ризикована, але, як довів час, – прогресивна думка житомирянина. У своїх пошуках науковець іде далі, говорячи вже

про екологію виховання філологічної думки в контексті чорнобильської трагедії, що знайшло своє втілення у виданні навчального посібника за редакцією та упорядкуванням Антона Михайловича «Екологічне виховання учнів і студентів засобами мови та літератури» [2], який вийшов за підтримки житомирського управління у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Рідкісний випадок, коли думки науковця і влади збігаються.

Але не помилилось, якщо скажемо, що однією з стрижневих праць науковця став підручник-хрестоматія для учнів 6-го класу «Зарубіжна література» [9], написаний у співавторстві з добрим другом і колегою доцентом Станіславом Олександровичем Пультером, що видавався та перевидавався протягом 1994 – 2002 років! Паралельно до підручника колеги-науковці написали та видали методичний посібник для вчителів «Вивчення зарубіжної літератури у 5 – 6 класах» [10], який поглиблював та розкривав секрети педагогічної майстерності для вчителів всієї України.

Славно відомим житомирським одностудентом та співавтором належить ще одна концептуальна праця з методики викладання української літератури «Методика викладання української літератури в середній школі: Розробки і рекомендації для студентів українського відділу» [12], яка вводить майбутніх філологів у безмежний світ наукових та творчих пошуків у царині методики. Не дивно, що скоро посібник вийшов у Тернополі. Курс лекцій «Методика викладання української літератури в школі» [13] видавався у столиці нашої батьківщини протягом 2003 – 2009 років!

Доценту А. М. Лісовському вченому й педагогу належить авторство солідної методичної монографії «Морфологія художності твору і вивчення літератури в школі» [5], яка спочатку була видана у Житомирі, а через рік – її читала вже вся Україна [6]. Антон Михайлович автор навчального посібника «Література і розвиток творчих сил учнів, або Невикористані резерви методики» [8]. Крім цього він є постійним автором майже всіх поважних українських часописів, які висвітлюють проблеми викладання мови і літератури, культури усного й писемного мислення, естетичного аналізу тексту, виховання умінь і навичок шкільної молоді, серед яких «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка», «Волинь-Житомирщина», «Всесвітня література в середніх навчальних закладах», «Дивослово», «Російська мова і література в школах», «Українська мова і література» та навіть всі не перелічиш, якщо у науковому доробку провідного методиста більше ста наукових праць [3, с. 113–127].

У науковому світі визнанням наукової значимості науковця є запрошення його у якості опонента на захисти наукових дисертацій. А. М. Лісовський – є провідним спеціалістом в Україні зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська література), тому йому неоднаразово доводилось виступати у якості провідного фахівця на захистах кандидатських дисертацій, серед яких були Л. О. Базиль, Н. В. Білоус та В. М. Варенко.

Розповідь про творчі пошуки Антона Михайловича Лісовського буде неповною, якщо ми не скажемо про його активну громадську діяльність. Вчений, поет, громадянин бере активну участь у заходах, які проводить товариство «Просвіта», поетичних зустрічах та державних заходах, які проводяться в університеті та місті. Його громадянська позиція завжди безкомпромісна та принципова, його поглядам властиві принципи гуманності, патріотизму та високої духовної культури. Наприкінці додамо, що науковість батька глибоко перейняв його син – Сергій Антонович Лісовський, який є доктором географічних наук, старшим науковий співробітником, завідувачем відділу природокористування та збалансованого розвитку Інституту географії НАН України.

А. Евпак. Художественное творчество Антона Михайловича Лисовского: поэтические особенности и проблематика поэзии.

Статья посвящена анализу научного и художественного творчества А. М. Лисовского. Внимание сосредоточено на событиях личной жизни и опыте поэта, откуда взята основная проблематика произведений, творческом пути и обретениях новатора-педагога, который занимает почетное место среди ведущих педагогов Житомирского государственного университета имени Ивана Франко и Украины.

A. Yevpak. Artistic creation of Anton Mikhailovich Lisowskyi: poetic features and problems of poetry.

This article is devoted to analyzes of the scientific and artistic creativity by A. Lisowskyi. Attention is focused on the events of his personal life and his experience, where the basic problems of the works were taken from, a creative way and finding innovative educator who takes honorable place among the leading teachers of Zhytomyr Ivan Franko State University and Ukraine as well.

Список використаної літератури

1. Грибан Г. В. Лісовський Антон Михайлович // Відомі педагоги Житомирщини. Нариси про знаних діячів освітянської ниви. – Житомир : Полісся, 2003. – С. 329–331.
2. Екологічне виховання учнів і студентів засобами мови та літератури / упорядн. А. Лісовський. – Житомир, 1998. – 106 с.
3. Іванченко А. Одухотворений творчим словом (творчі набутки методиста А. М. Лісовського) // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2000. – № 4. – С. 113–127.
4. Лисовский А. Изучение лирики в школе. – К. : Радянська школа, 1987. – 191 с.
5. Лісовський А. Морфологія художності твору і вивчення літератури в школі: методичний посібник. – Житомир : Полісся, 2004. – 129 с.

6. Лісовський А. Морфологія художності твору і вивчення літератури в школі: методичний посібник. – К. : Ленвіт, 2005. – 110 с.
7. Лісовський А. М. Деякі проблеми шкільної літературної освіти. – К., 1995. – 60 с.
8. Лісовський А. М. Література і розвиток творчих сил учнів, або Невикористані резерви методики: навчальний посібник. – К. : Ленвіт, 2007. – 64 с.
9. Лісовський А., Пультер С. Зарубіжна література : Пробний підручник-хрестоматія для 6 класів загальноосвітніх шкіл. – К. : Вежа, 1996. – 384 с.
10. Лісовський А., Пультер С., Сафарян С. Вивчення зарубіжної літератури у 5 – 6 класах: Методичний посібник для вчителів. – К. : Вежа, 1997. – 138 с.
11. Починається з уроку // Радянська освіта. – 1978. – 22 березня; Мистецтво образного мислення // Комсомольська зірка (Житомир). – 1975. – 4 березня; Критерій – якість знань // Радянська освіта. – 1976. – 17 жовтня; Не препарувати – аналізувати // Радянська освіта. – 1978. – 29 березня.
12. Пультер С. О., Лісовський А. М. Методика викладання української літератури в середній школі: Розробки і рекомендації для студ. укр. відділу стаціонару і заоч. відділу. – Житомир : Полісся, 2000. – 164 с.
13. Пультер С., Лісовський А. Методика викладання української літератури в школі: Курс лекцій для студентів-філологів. – Вид. 4. – Тернопіль : Підруч. і посібники, 2009. – 143 с.
14. Среди лучших инспекторов // Народное образование. – 1973. – № 5. – С. 32.
15. Трохимчук О. Три іпостасі однієї людини // Універсум (ЖДУ ім. І. Франка). – 2009. – Квітень. – № 66.

